

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:
<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

**AARHUUS-
TIDS-
FORDRIV**

JOHAN ALBRECHT WITH

**AARHUUS-
TIDS-FORDRIV**

JOHAN ALBRECHT WITH

AARHUUS- TIDS-FORDRIV

Ved
KJELD ELKJÆR

Udgivet af Århus byhistoriske Udvalg

UNIVERSITETSFORLAGET I AARHUS 1978

Omslagsbillede:

Johan Albrecht With som ældre.
Maleri fra o. 1750 i Viborg Stiftamt.

Titelvignet:

Århus bys segl.
Tegning af E. Rondahl efter en original fra 1421.

© 1978 by Århus byhistoriske udvalg

ISBN 87-504-0419-9

Aarhus Stiftsbogtrykkerie

Indledning

Det lystige lille digt, som hermed genudgives mere end 250 år efter dets første fremkomst, har hidtil været ret upåagtet af lokalhistorikerne. Det er omtalt et par gange i forbindelse med toldoprævningen ved Mindeport¹, men i øvrigt har man enten ikke været opmærksom på det, eller man har givet op over for de identificeringsproblemer, det frembyder. Og dog indeholder det en frisk og fornøjelig, omend noget speciel kulturskildring og giver samtidig nogle glimt af livet i Århus i en lidet beskrevet periode, tiden efter den store nordiske krig.

UDGAVER

I samtiden har det nydt en vis popularitet. Det udkom i fire oplag, alle trykt »udi Hans kgl. Majests. privileg. Bogtrykkerie«, det vil sige hos den kendte bogtrykker og avisudgiver Joachim Wielandt, der med tvivlsom ret betegnede sine produkter på denne måde². Det var ham, der trykte 1. udgave af Peder Paars, men kom i strid med Holberg ved senere at udsende pirattryk af samme værk³. Første oplag af Aarhus-Tids-Fordriv er desværre uden årstal, men har trykkerens adresse »i Skindergaden«, hvilket peger på årene mellem 1721, da Wielandt flyttede sit trykkeri hertil, og 1728, da det blev ødelagt ved Københavns brand⁴. På titelbladet står endvidere *Imprimatur, Jo. Grammius* (må trykkes, Hans Gram). Man mindes Per Degns uheldige spørgsmål til Erasmus Montanus: »Hvem er imprimatur i år?« Den censor, der skulle påse, at intet blev trykt,

der stred mod religion, sædelighed eller kongemagt, var den årligt valgte dekan for det filosofiske fakultet ved Københavns Universitet⁵. Den lærde historiker Hans Gram beklædte denne post i årene 1720–22, 1724 og 1726–28⁶. Bogen må altså være udkommet i 1720'erne, vel snarest i 1721 eller 1722, da den havde nyhedens interesse.

2. oplag udkom i 1736, prydet med en hjort på titelbladet, hvilket er lidt misvisende, da digtet handler om harejagt. Der findes endnu to helt ensartede oplag, det ene fra 1752, det andet uden årstal. De indeholder begge et uvedkommende prosa-tillæg: En kort Underviisning, hvad en ung Person paa sin Reyse haver at tage udi agt, med videre. Det er formentlig indsat af bogtrykkeren for at få den lille bog til at fylde 2 ark. Foruden disse trykte udgaver, hvor teksten er næsten identisk, findes der en håndskreven gengivelse i et samlingsmanuskript på Det kongelige Bibliotek⁷. Her frembyder teksten, som det er naturligt i håndskriftlig overlevering, en række varianter, hvoraf de vigtigste er anført nedenfor side 37.

CHR. FALSTER?

I Bibliotheca Danica er digtet opført som anonymt⁸, men i supplementet fra 1914 angives Christian Falster som forfatter⁹, og denne identificering er fastholdt af H. Ehrencron-Müller i hans Forfatterlexikon¹⁰ og i hans Anonym- og Pseudonymlexikon¹¹. Hvad årsagen kan være til, at digtet er tilskrevet Falster, vides ikke. Det eneste lighedspunkt mellem Aarhus-Tids-For driv og Falsters satirer er versmålet, den dobbelte eller ottelinjede Bordingske strofe, og den adskiller sig i realiteten ikke fra den gængse firelinjede. Måske skyldes den her simpelthen bogtrykkeren. I håndskrifts-eksemplaret er der slet ikke angivet strofedeling. Og hvad indholdet angår, er der unægtelig langt imellem

den lærde Ribe-rektors humanistisk-moralske livsopfattelse og dette digts forsorne materialisme.

J. A. WITH

Nu har allerede Chr. Bruun gjort opmærksom på, at Universitetsbibliotekets eksemplar af førsteudgaven på titelbladet har den håndskrevne tilføjelse *Hr. Obrist-Lieut. With*, og at dette måske er navnet på forfatteren¹². Denne identifikation er nu omsider godtaget i de sidst fremkomne tilføjelser til Bibliotheca Danica («Aarhus-Tids-Fordriv er vistnok skrevet af Joh. Albrecht With») ¹³.

*Johan Albrecht With*¹⁴ blev født 1683 i Sværdborg som søn af sognepræsten Albert With. Efter at have studeret nogle år ved Københavns Universitet gik han i militærtjeneste og lod sig 1710 engagere som løjtnant ved kavalleriet i den danske troppestyrke, der var udlejet til England og Holland i kampen mod Ludvig XIV (den spanske arvefølgekrig). I 1713, da »den brabantiske krig havde ende«¹⁵, vendte han hjem som ritmester og anvendtes i de følgende år (under den store nordiske krig) som generaladjutant på flere betroede poster. Efter landgangen på Rügen 1715 blev han major, og i 1716 var han attacheret de russiske tropper, der drog gennem Danmark til en planlagt landgang i Skåne. I den anledning modtog han af Peter den Store »czarens portræt i guld og 6 par sobler«¹⁶.

JYSKE NATIONALE RYTTERREGIMENT

I krigens sidste år gjorde han tjeneste i Norge, hvor han i Christiania blev gift med Cathrine Ernestine Hausmann, datter af generalløjtnant Caspar Herman Hausmann. Her blev han 1719 oberstløjtnant i det højt ansete Jyske Nationale Rytterregiment. Det var oprettet 1704 som land-dragon-regiment, havde udmærket

sig ved Wismar 1711 og ved Gadebusch 1712 og var blevet forfremmet til kyrasserregiment (dragonerne var egentlig beredent fodfolk, kyrassererne var de rigtige ryttere). Regimentchef var oberst Niels West¹⁷. Samme år, 1719, førtes regimentet hjem til Danmark og indkvarteredes i Jylland. Under en revy ved Clausholm skal kongen have udtalt til grev Chr. D. Reventlow: »Monsieur Reventlow, was deucht Ihm vom Regiment! Das wäre ein Regiment, ausserhalb Landes zu schicken, wo man Ehre von einem national Regiment haben wollte!«¹⁸. Alligevel blev regimentet opløst i marts 1721 som led i den store hærreduktion efter fredslutningen i 1720¹⁹. Årsagen skal måske søges i, at regimentet bestod af »udsøgte jyske bønderkarle, der kunne blive dygtige jordbrugere«, og dem var der hårdt brug for efter krigen.

J. A. WITHS SENERE ÅR

J. A. With trådte derefter ud af hæren og gik over i en civil embedskarriere, begunstiget af kongelig velvilje. 1722 blev han ansat som translatør ved Øresunds Toldkammer i Helsingør, et indbringende, men krævende embede, der bl.a. fordrede kendskab til russisk²⁰. 1730 blev han efter alvorlige klager²¹ forsat til Norge som stiftamtmand i Christiansand. 1738–46 boede han som privatmand i Nyborg, men 1746 blev han udnævnt til stiftamtmand i Viborg, og denne stilling beklædte han til sin død 1754. I Viborg mindedes han som en nidkær embedsmand²², men stridbar, særlig i sit forhold til gejstligheden²³. Han ligger begravet med sin familie i det Benzonske kapel i Nørretranders Kirke ved Ålborg²⁴.

PORTRÆTTER

Der kendes to malede portrætter af J. A. With. Det ene hænger på den lollandske herregård Lungholm som

Johan Albrecht With. Maleri fra o. 1720 på Lungholm.

Cathrine Ernestine Hausmann. Maleri fra o. 1720 på Lungholm.

pendant til et billede af hustruen Cathrine Ernestine Hausmann. Her er han afbildet som ung officer, og det heroiske er let understreget af kyrasset, den martialske holdning og det faste blik samt af uvejrs Himlen i baggrunden. Det andet maleri findes i Viborg Stiftamt og forestiller With som ældre, sat embedsmand med stor allongeparyk, ridderkors og ordensbånd. With var »hvid ridder« og havde som devise: »Par le grace de Dieu et de mon souverain« (Ved Guds nåde og min konges gunst).

J. A. WITH I ÅRHUS

Der findes ikke mange vidnesbyrd i arkiverne om Withs ophold i Århus. En vigtig kilde er dog Århus Domsogns kirkebog, der er bevaret fra 1685 flg.²⁵. Her er fra november 1719 indført en række dåbshandlinger, hvor faderen angives at stå »ved obristlieutenant Wittis compagni«. Af særlig interesse er en indførelse af 20. sep. 1720, hvor Niels Erichsen trompeter får døbt sin søn Johan Albrecht, opkaldt efter kompagnichefen, der da også figurerer som fadder. 13. okt. 1721 døbes Anne, datter af »Christine Nielsdatter, som tilforn haver været gift og tilforn tjent obristlieutenant Witt«. Gudmoder er jordemoderen Karen Berg, og »udlagt til barnefader en rytter under obristlieutenant Wittis compagni navnlig Anders Jensen Vesten«. Endnu den 10. februar 1722 bliver kornet Hans Rauns søn Johan Nicolai holdt over dåben med »obristlieutenant Wittis frue« som gudmoder.

En af J. A. Withs egne døtre, Ulrikke Catharina Frederikke, må være født under opholdet i Århus, nemlig 24. feb. 1721²⁶. Når hendes dåb ikke findes i kirkebogen, kan det skyldes, at hun måske er døbt i Vor Frue Kirke, hvis kirkebog først er bevaret fra 1726.

I Domsognets troløvelsesregister er endvidere fra juni 1720 indført seks »ærlige og mandhaftige« kyrasserer ved kompagniet, som er blevet trolovet med Århuspi-ger, og de er alle forsynet med »obristlieutenant Wittis friseddel«. Den sidste af disse frisedler (ægteskabstilladelser) er udstedt 10. sep. 1721.

AARHUUS-TIDS-FORDRIV

Johan Albrecht Withs ophold i Århus på den tid, da digtet blev til, er således til fulde dokumenteret. Og den ørkesløse tilværelse i et regiment, der er under opløsning, passer som hånd i handske til digtet, der omhandler rastløse forsøg på at forslå tiden. Selve titlen må fortolkes således, at da andre beskæftigelsesmuligheder er slået fejl, får forfatteren nu tiden til at gå ved at lave vers.

Et par enkelte træk (kakkellovnen i vers 1, slagtetiden i vers 2) tyder på en lidt senere årstid end den angivne september måned og viser snarest hen til de følgende uger, da versene blev skrevet. Men i øvrigt virker digtet særdeles autentisk, fyldt som det er med præcist iagttagne enkeltheder. Forfatteren spadserer rundt i gaderne, »træder byens stene«, de store sten, der lå midt i gaden og sikrede en nogenlunde tørskoet trafik. Han ser på ålestangning ved åen, driver selv lystfiskeri, ror ud på vandet, kigger på skibene ved Mindet (åhavnen), kører ture på landet i sin enspændervogn. Som standsperson har han venner på omegnens herregårde (Chr. Charisius på Constantinsborg), men er dog underkastet konsumtionstvungen ved byens porte. Derefter benytter han sig af sit bekendtskab med den unge ejer af Marselisborg, grev Frederik Danneskiold-Samsøe (der først mange år senere tog ophold i Århus) til at låne hans jæger og hunde for at ride på harejagt. Jægerens navn er dokumenteret i Domsognets kirkebog, hvor der under 10. dec. 1722 døbes et barn af en

trompeter og blandt fadderne nævnes »Christopher, grev Danneskiolds jæger«.

HAREJAGTEN

Jagtskildringen, digtets højdepunkt, er særdeles levende og instruktiv. Det drejer sig om parforcejagt, men ikke den fornemme jagt, der dreves af kongen og hoffet, hvor en stor kronhjort var det udsete bytte. Her er det den mere beskedne hare-hidsning, som den findes beskrevet i Johan Werfels jagtbog fra 1801²⁷. I bogen fortælles om dressur af hunde med og uden koppel, om jagt med støvere eller mynder (i dette tilfælde støvere), om de tilråb, man leder hundene med, og om harens reaktioner på jagten. Et særlig utiltalende træk: uddrivning af haren med piskan, når den trykker sig, omtales også i bogen. I det hele taget forekommer denne jagtform os i dag at være et oprørende dyrplageri, skønt den jo stadig lever i bedste velgående i de engelske rævejagter. For With har det været det sportslige, farten og spændingen ved det halsbrækkende ridt, der har virket tillokkende. Han har dog samtidig skelet til jagtudbyttet og forsynlig medbragt sin bøsse for det tilfælde, at haren skulle undslippe hundene ved en omgående bevægelse.

Jagtterrænet er Marselisborggodsets vidtstrakte marker med tilhørende bøndergods i Viby og Holme sogne. Man må tænke sig datidens marker oversået med mosehuller, fritstående træer og kratskov. »Holme Kratter« findes omtalt i et bestallingsbrev fra 1753, hvori Michel Jensen Høeg antages af grev Danneskiold-Samsøe som skovfoged over Skåde og Thor Skov²⁸. Det er ved Holme, jagten får sin dramatiske afslutning ved hestens tilskadekomst, og her udspilles de tragikomiske scener med de modvillige, mistroiske bønder og de to mislykkede redningsaktioner. Først bliver smeden (d.v.s. regimentets smed) sendt ud for at

forbinde hesten, og da det ikke fører til noget, griber With til den sidste fortvivlede udvej: mestermanden eller rakkeren.

RAKKEREN

Hermed skal ikke forstås bøddelen, der var en respektable, om end noget uhyggelig person, på denne tid privilegeret skarpretter for Århus Stift²⁹. Som det tydeligt fremgår af sammenhængen, tænkes der på natmanden, den nyttige, men ildesete tjenestemand, der virkede som renovationsmand, skorstensfejer og flåer af selvdøde kreaturer³⁰. Han boede afsides, i et hus uden for Munkeport, og betragtedes med hele sin familie som »uærlig«. I 1722 førtes den store strid om natmanden Rasmus Madsens fire børn, som byens danske skoleholdere med forældrenes støtte nægtede at tage til undervisning. Der måtte tre kongelige skrivelser til, før de genstridige bøjede sig³¹. With, der åbenbart har delt sin samtids fordomme, fortæller med en vis skadefryd om hestens hævn over rakkeren, der slog den for panden: at brække benet på ham. Troværdigheden af denne beretning må man nok sætte et spørgsmålstegn ved. Den skal tages med alle forbehold som en rigtig jagthistorie.

Digtet munder ud i en diskret opfordring til gode venner om at skaffe forfatteren en ny hest, og meget taler for, at dette egentlig er formålet med det hele. Digtet har måske cirkuleret i afskrifter (jf. manuskriptet i Det kgl. Bibliotek) og er så blevet opdaget og publiceret af den foretagsomme bogtrykker.

KARAKTERISTIK AF FORFATTEREN

Det billede, digtet giver os af forfatterens person, viser os en ukompliceret officerstype, en mand med udpræget realitetssans og ønske om at få noget ud af denne

usikre tilværelse. Han tager afsked med sin hest uden sentimentalitet, nærmest som med en gammel soldat. Det gælder om ikke at lade sig snyde og samtidig om at opretholde skindet som den fine mand. At han ikke er uden litterære interesser, viser hans læsning af den nys udkomne Peder Paars.

ANDRE DIGTE AF J. A. WITH

Hvis man spørger, om With har begået andre digte, må svaret blive, at han vel ikke har udgivet noget, men dog været i stand til at skrive vers ved forskellige lejligheder. I 1724, da biskop B. Deichmann i spidsen for »den gehejme inkvisitions-kommission« indledte en aktion mod den herskende korrupsion, skrev With et brev til Fr. Rostgaard, der begynder således:

Tænk min Hr. Rostgaard, tænk nu paa,
Dend Hellig Mand er kommen,
For hvilken hver for sig frygte maa,
Som Haren sig for Trommen³².

Man ser, at han stadig interesserer sig for harejagt, her dog i form af klapjagt. Der er også bevaret et ligvers, skrevet af With over hans svigermor Karen Toller, enke efter generaløjtnant J. C. Hausmann, efter hendes død i 1742. Det er traditionelt pietistisk i udformningen:

Længe væntet, længe læntet
For at komme udi Roe,
Indtil Gud mig haver hæntet
Til min sidste Hvile-boe,
Jeg kun 13 Dage savner
Udi 80 Aar,
Nu min Jesum jeg omfavner
Og til Ævigheden gaaer.

Derfor kjæd og mæt af Dage
Jeg fra mine takker av
Og min dyre Ægte-Mage
Søger i vor Fællesgrav.
Gud skal samle mig og mine
Jblant de udvaldes Tal,
Naar vi skal for Dommen trine
I Din høye Himmel-Sal³³.

Man må konstatere, at den militære, let forsorne tone er totalt forsvundet, og mindes ordsproget om fanden, der gik i kloster på sine gamle dage. I Withs sidste år som stiftamtmand i Viborg omtales han som en flittig kirkegænger, kritisk over for præster og degne³⁴.

DIGTETS PLACERING

Aarhus-Tids-Fordriv ser da ud til at være forfatterens eneste større litterære forsøg, udsprunget af den tvungne lediggang efter krigsårene. Inden for dansk barokpoesi er digtet vel ikke noget betydeligt værk, men det har en kulturhistorisk og lokalhistorisk interesse, der bør bevare det for forglemmelsen.

Henvisninger

1. E. Sejr: Gamle Århusgader II (1961) 73; H. Søgaard i ÅStÅrb (1966) 119.
2. De Grafiske Fag XXV (1929–30) 154.
3. Dansk biografisk Leksikon XXV (1943) 549.
4. P. M. Stolpe: Dagspressen i Danmark III (1881) 32.
5. H. Matzen: Kjøbenhavns Universitets retshistorie I (1879) 216.
6. Københavns Universitets Matrikel. Udg. af S. Birket Smith. II (1894) 430 flg.
7. Kallske samling 399a – 4°.
8. IV (1902) 261.
9. S. 409.
10. III (1926) 20.
11. (1940) 1.
12. Chr. Bruun: Ludvig Holbergs Peder Paars (1862) 106.
13. Supplement C (1963) 608.
14. C. F. Bricka: Dansk biografisk lexikon XIX (1905) 106–07; J. C. W. Hirsch: Danske og norske officerer 1648–1814 (ms. i Det kgl. Bibl.).
15. Personalhistorisk Tidsskrift 2 I (1886) 274.
16. Lolland-Falsters Historiske Samfunds Årbog (1944) 358.
17. O. Vaupell: Den dansk-norske hærs historie II (1876) 591.
18. K. C. Rockstroh: Udviklingen af den nationale hær i Danmark III (1926) 73.
19. Bidrag til den store nordiske krigs historie X (1934) 180–81.
20. Chr. Bruun: Frederik Rostgaard og hans samtid I (1870) 403.
21. »des grosses plaintes«. Ibidem II (1871) 339.
22. P. Munch: Købstadstyrelsen i Danmark II (1900) 18 flg.
23. Saml. til Jy. Hist. og Top. IV (1872–73) 311 flg.
24. Ibidem 227.
25. Fotokopi i Århus Kommunes Bibliotekers lokalhistoriske samling.
26. R. Bertouch-Lehn: Efterretninger om slægten Bertouch i Danmark og Norge (1944) XVII.
27. Jagtbog eller Anviisning for Jagtelskere. Uddragen af Overforstraad (Friedrich Ernst) Jesters betydelige Værk om denne Materie (Ueber die kleine Jagd 1–8) af Johan Werfel.
28. Bernhardt og Peder Jensen: Marselisborg-Skovene (1974) 102.
29. J. Hoffmeyer: Blade af Århus bys historie II (1911) 40–41.
30. Ibidem 41–42.

31. Chr. Buur: Folkeundervisning i Århus før 1814 (1915) 35–52.
32. Chr. Bruun: Frederik Rostgaard og hans samtid I (1870) 336–37.
33. Det kgl. Bibl. Uldallske samling 462 – 4°.
34. Saml. til Jy. Hist. og Top. IV (1872–73) 311 flg.

Darhuus
Tids-Ordre

Ober

Nickels Avanture

ved Holme : By

dend 19 Sept. 1724.

Hr. Obrist-Lient. With

Imprimatur,

Jo. Grammius,

R 3 D W E N H A W N /

Trykt udi R. Maj. priv. Bogtr. i Skindergaden

Titelblad til 1. udgave med håndskreven tilføjelse: Hr. Obrist-Lient.
With. Universitetsbiblioteket, København.

Marhuus
Tids = Spor =
driv

Over
Nickels Avanture
ved Holme : Bye
dend 19 Sept. 1721.

— — — — —
KJØBENHAVN,
Print udt Hans Kongl. Majest. privileg. Bogtryk
Kerle, 1736.

Titelblad til 2. oplag 1736 med hjortemotiv.

Aarhus-
Tids-Fordriv
Over
Nickels Avanture

ved Holme-by
dend 19 Sept. 1721

1. Naar mine Øyne trætte er
At læse udi Bøger;
Naar Vinden hid paa Huset bær,
Saa Kakkell-Ovnen røger:
Paa Gaden gaaer jeg mangen gang,
Og træder Byens Steene,
At Tiden ey skal blive lang
For mig at sidde Eene;

2. Heldst nu det er i Slagter Tiid,
At jeg maa savne Fruen,
Som bruger udi Huset Fliid,
Og sielden er i Stuen.
Jeg søger til min Tids-Fordriv
Nu et og nu et andet,
Og, som det er mit halve Liv,
Jeg tit roer ud paa Vandet.

3. Ja jeg fornøyer mig at see
Paa Skibene ved Mindet,
Hvor jeg, saavidt som det kand skee,
Slaar Tankerne af Sindet.
Ved Aen seer jeg stange Aal,
Jeg fisker udi Parken;
Og stundom paa min *Cariol*
Forlyster mig i Marken:

4. Tit kiører jeg til Stadsgaard hen,
og æder Frugt af Haven,
Faaer hos *Carisius* min Ven
Lit *Curassau* for Maven,
Af gammel *Gaudium* et Glas,
Og, er der fleere Giester,
Beskreven faaer enhver sit Pas;
Thi Verten spiller Mester.

5. Jeg faaer til Brænde af hans Skov
 Et Træ; og jeg tør sige,
 At trængte jeg, fik jeg forlov
 At tage to tillige.
 Hans Godhed jeg berømme kand,
 Hand knuuser ey, som somme,
 Der før af Munden mister Tand,
 End Skillings værd af Lomme.
6. Før jeg til Aarhus vender om
 Nu Frugterne er moone,
 Mit Vogn-Skriin findes siælden tom,
 Hand sender til min Kone
 Nu Frugt, nu Fisk, nu andet meer
 Vel somme Tid en Hare,
 Som i vor Kielder legges neer,
 Saalænge dend kand vare.
7. Naar jeg ved Minde-Porten er,
 Jeg Tolden ikke sviger:
 Om jeg end vilde, findes der,
 Skam faae de! Pose-Kiger,
 Som raaber baade vild og blind:
Consumption og *Cise*:
 Vil jeg i Byen komme ind,
 Maa jeg mit Vognskriin viise.
8. De seer i Rullen, hvad der staar
 For hver en Ager-Hønne,
 Hvorved mig Lysten da forgaar,
 For sligt saa dyrt at lønne,
 Og paa det mig ey meere saa
Grihomines skal plage,
 Jeg lader *Cariolen* staa,
 Og vil ey meere age.

9. Jeg vil da paa en anden Kant
 Mig søge at fornøye,
Og tænker: Jagten kand iblandt
 Forlyste mig mit Øye.
Det koster intet; Eftersom
 Grev Danneskiold har Hunde,
Som dog skal ud at see sig om
 I Mark, i Krat og Lunde.
10. Jeg tænker: Hesten faaer sit Høe,
 Skiønt *Portion* er henne,
Saa skal hand og see Haren døe,
 Og mig for Føden tienne.
Thi om hand taber end en Sko,
 Kand Smedden sagte borge,
Hand siger: Hand vil mig betro,
 Til jeg faaer Jern fra Norge.
11. Med disse Tanker gaar jeg om,
 Og derpaa Kundskab gjører,
Med ham, som hid fra Holstein kom,
 Og Grevens Jagt-Skilt fører,
Christoffer er hans første Navn,
 Og meere veed jeg ikke:
Men veed, hand er paa Grevens Gavn
 Til sidste Punkt og Prikke.
12. Hand lovet strax med Haand og Mund
 At, naar hand vilde ride,
Hand ikke løste nogen Hund,
 Før jeg var ved hans Side.
Fra ham forføyer jeg mig bort
 Fornøyet udi Tanker,
Jeg gjører Anstalt ved min Port
 For hannem, naar hand banker.

13. Naar hand om Jagten giver Vink,
Min Hest da var tilrede,
Og riide-Tøyet fix og flink,
Grøn *Chaberaqv* tilstede.
At Flint og Jagtpidsk ferdig var,
Som kunde dygtig smelde,
At Havl og Pulveret var klar,
Naar Jagten skulde gielde.
14. At Jæger-Tasken var bereed,
At Uld og andre Sager
Blev lagt hver paa sit rette sted
Som bruges, naar mand jager.
Jeg selv, naar Dagen vilde gry
Gav agt, min Hest blev fooret,
Og var der ingen Regn i Sky,
Jeg støvlet var og spooret.
15. Mig siintes hver Minut var ti,
Indtil hand vilde komme,
Og ey var Længselen forbi,
Før Dagens Lyys var omme.
I Fredags Jagten stiltes an;
Med Hunde jeg omringet
Saae Feltman koblet til Packan,
Som tuudet, saa det klinget.
16. Jeg førte Jagten, Par og Par
Af Hunde fuldte Hesten,
Jeg strøg mig, og fornøyet var
Langt meer end heele Resten.
Til Hundene jeg talte Tydsk
De har i Holstein hiemme,
Af Frygt, at, om jeg snakket Jydsk,
De ey forstod min Stemme.

17. Jeg raabte: Hinter, Hüte dich!
Naar Hundene de turde
Kun for ved Hesten snise sig,
Jeg dem med Pidsken smurde,
Og om et Koppel i en Dør
Sig lit opholde vilde,
Strax Jæger-Drengen, som hand bør,
Med Svøben holdte gilde.
18. Og saadan gik det slag i slag,
Indtil vi giennem Gaden
I dette deylig Hunde-lag
Var sluppen ud af Staden.
Derpaa vi holdte lille korn,
For Jagten at betænke,
Indtil Christoffer ved sit Horn
Lod Koblerne aflænke.
19. Hver Støver da i hver en Vraa
Bestøvede sin Snuude,
Men fandt dog ingen af de graa,
Der var kun Køør og Stuude.
Vi søgte paa en anden Kant,
Og ved en liden Tue
En Hund en Hare-Unge fandt,
Og fanget, som en Flue.
20. Dend reed, som kunde ride best,
Og Caiphas af Munden
Tog Pusling til sig paa sin Hest,
Dend var for god for Hunden,
Et Øyeblik at giøre paa,
Da saae vi ind at kige
I Busken, hvor Graa Morten laa
En Hund heed Smukke Pige.

21. Hver Hund gav Hals, da Haren sprang,
Og brugte sine Kræfter,
Musiken i mit Øre klang,
Da Jagten fulgte efter.
Jeg vilde været Jagten nest,
Men jeg vil intet dølg,
Jeg skaante noget paa min Hest,
Og torde ikke følge.
22. Jeg tænkte: Haren giir vel Ram,
Saa kand jeg ham gienskyde,
Og faaer da ikke Jagten ham,
Vil jeg ham Skudet yde.
Mens Morten løb, Gud veed hvor hen,
Med heele Hunde-Skaren,
Derpaa kom Jagten strax igien,
Og de fik ikke Haren.
23. Saa sluttet jeg; En anden gang
Vil jeg min Hest ey skaane,
Om Veyen var eengang saa lang,
Vil jeg see Haren daane.
Vi søgte da igien paa ny
Det beste, som vi kunde,
I Krattet strax ved Holme-By
Der snusset vore Hunde.
24. Jeg langt om lenge merkte een,
Der immer sad og luuret,
Og var saa stille, som en Steen,
Der kunde være muuret.
Jeg vekket hannem dygtig op
Med Snerten af min Svøbe,
Indtil jeg fik dend doven Krop
Omsider til at løbe.

1706.

Dragon.

Rytter.

Dragon, trompeter og kyrasser 1706. Efter O. Vaupell: Den dansk-norske hærs historie I (1872).

*HALLALI courant d'un lièvre.
Litho de R. de Moraine, Journal des Chasseurs, 1865.*

Harejagt til hest. Efter fransk litografi fra 1865.

25. Hver Spring hand tog var som en Hiort,
Og rendte, som en Hare,
Jeg fuldte hannem immerfort
Med største Lives Fare.
Der var et Dige nylig kast,
Hvor jeg umuelig kunde
Saa komme over i en hast
At følge Jagt og Hunde.
26. Jeg vilde dend fik Skam og Last
Som Gryften havde kastet,
Thi Diget holdte ikke fast,
Da jeg derover hastet.
I Gryften Hesten styrtet sig,
Sliig Fald jeg aldrig glemmer,
Guds Under, at der blev paa mig
Uskadet heele Lemmer.
27. Jeg har jo før langt mindre rendt,
Og brudt et Been i stykker,
Hvorfor jeg og, som er bekiendt,
Gik lenge nok paa Krykker.
Og samme Tilfald mindet mig
Endnu for nogle Uger.
Naar Veyret vil forandre sig,
Jeg Almanak ey bruger.
28. Kort sagt: Jeg slap foruden Meen,
Blev siddende paa Rumpen,
Min Stakkels *Nickel* brød sit Been,
Og dinglede med Stumpen.
Der sad jeg, og saae naadig til,
Hvor heele Hunde-Skaren
Med Morten øvede sit spil:
Men jeg betalte Haren.

29. Og det aleene for at faa
Omsonst en Times Glæde,
Af Piben kand enhver forstaa
Hvad Lyd dend kunde qvæde.
Med hvad for Sorg jeg sadlet af,
Tog Afskeed med min *Nickel*,
Besaae med smerte *Nickels* Grav,
Forglemte Puus og Mickel.
30. Jeg lovet ey saasnart *Par Forc'*
Igjen at hidse Hare.
Jeg læser heller i *Peer Pors*;
Saa kand jeg Hesten spare.
Da Stakkels *Nickel* Sadlen saae,
Vil hand mig gaae i møde
For dend paa mine Skuldre laae,
Eens Hierte maatte bløde.
31. Dend Stymper humpet til *Valet*,
Sin Sadel vilde kysse,
Da hand først nøye hafde seet
Paa Tømme, Pidsk og Bysse.
Hand viiste mig sit brudde Been
Ret som hand vilde spørge:
Om der var ey i Verden een
For Skaden vilde sørge.
32. Jeg gik til Holme strax derpaa,
Forsamler Byens Bønder;
Om Smed og *Docter* var at faae,
Af gammel Øl to Tønder
Jeg lover til dend heele By,
Om der var Hielp at finde:
Men fandt ey een der vilde kny
Min *Nickel* at forbinde.

33. For Penge lod mand mig et Øg,
Som jeg fik lov at sadle,
Og samme skulle kiøre Møg,
Jeg torde det ey dadle.
Paa dette reed jeg da til Mit,
Bag efter løb to Dreng,
Soldaten har kun slet *Credit*,
For hand har ingen Penge.
34. Et Føl i Sviten fuldte mig,
Som Øget stedse patter;
(Jeg dølger ey et Ord for dig,
Skiønt det forvolder Latter)
Men da jeg kom til Aarhus Port,
Da var den værste Knuude,
Om jeg i Byen saa kom fort,
Var jo *Crediten* ude.
35. Jeg tænkte da ey meer paa Jagt,
Og saare lit paa Hunde
Men kun ved denne staadder Pragt
At stoppe Folkes Munde.
Hvorfor jeg tager Food i Haand
Igiennem Byens Gader,
Jeg hilser venlig alle Mand
Og mig ey merke lader,
36. *Escorten* fuldte sagte paa;
Det var to Næsviis Dreng,
I Huuset kunde jeg ey gaa,
De raabte jo paa Penge
Og blev betalt. *Accorten* sat,
Jeg slap dem ey af Staden,
Før Smedden sad bag Pogens Gat
Paa Øget op ad Gaden.

37. Med dem hand skulde sendis ud,
For at forbinde Hesten.
Dend Kumpen gjorde sig til Knud,
Og plaget mig for resten.
Hand siger: Der hør Penge til,
Paa Penge immer pukker,
Thi Byens *Apoteker* vil
Ey ellers aabne Krukker.
38. Jeg peeb, jeg sang, for denne Kram
En Stumpe af min *Gage*
Jeg maatte da vel rekke ham,
Skjønt jeg maa give *Lage*.
Saa reed min Smed, dend sorte Trold,
Sin Kunst hand skulde bruge,
Og jeg betrode i hans Vold
Avancen for en Uge;
39. Skjønt det ey kom til pas for mig;
En Hest for Hundred Daler
Er værd, mand maae angribe sig,
Naar mand dend selv betaler;
Dend tienes ey saa let igien,
Skal dend af *Gagen* tages,
Helst om mand ikke af sin Ven
For Geld vil stedse plages.
40. Kort efter Smedden sendte Bud,
Ved Budskabet jeg bever:
Hand sagde: det seer ilde ud;
Dend Hest ey lenge lever.
Thi Beenet er saa smaa og skøer,
At Stykkerne de knager.
Det beste er, at før hand dør
Mand Skoene fratager.

41. Med et bedrøvet Hierte lood
Jeg Mester-Manden hente,
Og tænkte vist, at hand forstod
Og slige *Curer* kiendte.
Jeg lovet hannem hviit og sort,
Om der var Hielp at vente;
Hand reed, som Fanden, fra min Port,
Saa Steenene de brendte.
42. Han spidsede sin Næse da
Paa det, som var at vinde,
Men skiden slap hand selv derfra:
Det fik hand nok at finde.
Thi da hand Hesten hafde seet,
Fandt hand det var for silde
At hielpe Skaden som var skeet,
Om hand end gierne vilde.
43. Hans Tænder saasom løb i Vand,
Da hand steege ned fra Mæren,
Og tænkte: Huden eyet hand;
Men fik hand ikke Pæren?
Hans Fingre kløde for at flaae
Med Øxen vilde stræbe,
Som Slagteren en Stud kand slaae
Paa Pandebeen og dræbe.
44. Hvad skeer! Min Hest, som ey med Skam
Vil slaaes af Mester-Manden,
Sig hevnet og betalte ham
Det slag hand fik for Panden,
Thi Hesten, som var altid brav
Og Modig uden Nykker,
Slog Manden i det første slag
Hans Been i femten stykker:

45. Saae heller hand en Kugle nøød
Af Fienden eller Fanden,
End friste slig en haanlig døød
Til sidst fra Rakker-Haanden.
Hans Bane-Mand ved Siden laa
Som stukken Koe og brølet,
Og Knegten, som ham skulde flaa,
I Blod til Knæ var sølet.
46. Ey viit fra Holme-Krat og By
Han endte sine Dage;
Hans Kiød mand seer i hver en Sky
I Mund paa Ravn og Krage,
Som varter Liiget flittig op,
Hver siunger med sin Stemme,
At ingen bør dend dødis Krop,
Mens Smag er til, forglemme.
47. De døde Been i største Agt
Bevaris vel for Katten
Af Hundene, som holder Vagt
Ved Dagen og ved Natten.
Paa denne Maade *Nickel* slap
Fra denne Verdens Møye,
Hvor Havren blev ham maalet knap,
Og Høet veyet nøye.
48. Hand var paa gammel Estrup føød,
Sin Slegt bekiendt tør være,
Og jeg kand sige paa hans Død:
Hand haver tient med Ære.
Et Ord til sidst jeg melde kand
Om Rakkeren at drage,
Som hielpe vilde ingen Mand,
Langt mindre hannem age.

49. Med halv Gevalt, og halv med Bøn
Mand fik en fattig Bonde,
Som aag ham hiem for Fragt og Løn
Med gode og med onde,
Og bragte hannem til sit Huus,
Om ham en Feltskiær vilde
Forbinde Beenet, som i knuus
Ham smertet hart og ilde.

50. Om Beenet bliver ret igien,
Giir jeg ham at betenke,
Til Hielp vil jeg, som Hestens Ven,
Ham Hestens Ister skienke.
Er Beenet kroget, eller ret,
Kand hand dog være Rakker,
Og, dets u-agt, endnu saa net
Flaa Heste, som hans Makker.

51. Men jeg har Umag for at faae
Igien min Hestes lige,
Skal jeg til Foods i Munstring gaae,
Hvad vilde hver Mand sige?
Om derfor findes kand en Ven,
Der Lyst har at forære
Ad Aare mig en Hest igien,
Vil Tiden eene lære.

Kommentar

Titlen. *Avanture/ eventyr*

1. *Byens Steene/ kaldtes de flade gangsten midt i gaden.*
2. *Slagter Tiid/ slagtetiden var i almindelighed oktober og november (Troels-Lund: Dagligt liv i Norden V).*
3. *Mindet/ det gamle navn for åhavnen.*
Parken/ dammen, formentlig mølledammen.
Carial/ en tohjulet enspændervogn.
4. *Stadsgaard/ det gamle navn på Constantinsborg.*
Carisius/ Christian Charisius (1688–1724), ejer af Constantinsborg 1714–24.
Curassau/ curacao, pomeranslikør.
Gaudium/ (latin) glæde; gammeløl eller gammel vin.
Beskreven faer enhver sit Pas/ hver får nogle træffende bemærkninger.
5. *knuuser/ kniber, fedter.*
6. *moone/ modne.*
neer/ ned.
7. *Minde-Porten/ ved hjørnet af nuværende Sønder Allé og Dynkarken.*
Tolden ... Consumption og Cise/ afgift på levnedsmidler, der indførtes i købstæderne (Peder Jensen: Tolderstien der blev borte. ÅStÅrb 63 (1970) 1 flg.)
Pose-Kiger/ toldbetjente.
baade vild og blind/ som gale.
8. *Rullen/ varefortegnelsen.*
løne/ betale.
paa det/ for at.
Grihominer/ egl. hummere; nævenyttige betjente.
9. *Grev Danneskiold/ Frederik Danneskiold-Samsøe, (1703–70), senere generaladmiralløjtnant og statsminister, ejer af Marselisborg 1719–70.*
10. *Portion/ ration, dagligt kvantum af levnedsmidler og foder.*
henne/ borte.
sagte/ sagtens.
borge ... betro/ give kredit.
Jern fra Norge/ hentyder måske til Withs tilgodehavender i kraft af hans norske ægteskab.
11. *Kundskab/ bekendtskab.*

12. *gører Anstalt/ træffer forberedelser.*
13. *fix og flink/ helt i orden.*
Chaberaqv/ skaberak, hestedækken.
Flint/ bøsse.
Pulveret/ krudtet.
14. *Uld/ måske til at gnide bøssen af med.*
15. *siutes/ syntes.*
I Fredags Jagten stiltes an/ 19. sep. 1721 faldt ganske rigtigt på en fredag.
Feltman ... Packan/ hundenavne.
16. *strøg mig/ om munden; tegn på glad forventning.*
17. *Hinter, Hüte dich!/ tilbage, vogt dig!*
snise sig/ smutte?
holdte gilde/ lavede postyr.
18. *holdte lille korn/ gjorde et lille ophold.*
ved sit horn/ med et hornsignal.
Lod Koblerne aflænke/ løste hundene.
20. *Caiphas/ hundenavn.*
Pusling/ harekillingen.
gøre paa/ lægge til; et øjeblik efter.
Graa Morten/ haren.
21. *Jagten/ hundeflokken.*
vilde været ... nest/ ville holde mig sammen med.
22. *giir ... Ram/ løber i en bue tilbage.*
gienskyde/ indhente ved at skyde genvej.
Mens/ men.
23. *sluttet/ besluttede.*
eengang saa lang/ dobbelt så lang.
daane/ dø.
24. *een/ en hare, der trykkede sig i sædet.*
25. *immerfort/ stadigvæk.*
27. *Tilfald/ tilfælde.*
mindet mig/ lod sig mærke.
for nogle Uger/ for nogle uger siden.
Almanak/ datidens almanakker indeholdt vejrudsigter.
28. *Nickel/ hestens navn.*
naadig/ ynkelig.
29. *Omsont/ gratis.*
Af Piben .../ nu havde piben fået en anden lyd.
Puus og Mickel/ hare og ræv.
30. *Par Forc'/ ved parforcejagt.*
hidse/ jage.
Peer Pors/ Holbergs Peder Paars, udkommet 1719–20.
31. *Valet/ afsked.*
32. *kny/ gøre det ringeste.*
33. *lod/ overlod.*

34. *i Sviten/ bagefter.*
fort/ frem.
35. *Men kun .../ men kun på at hindre folkesnak om dette latterlige optog.*
tager Food i Haand/ skynder mig; går til fods.
36. *fuldte sagte paa/ kunne sagtens følge mig.*
De raabte jo/ før de råbte.
Accorten sat/ da der var sluttet aftale.
Pogens Gat/ drengens bagdel.
37. *Kumpen/ rad.*
gjorde sig til Knud/ gjorde vanskeligheder.
pukker/ insisterer.
38. *Jeg peeb, jeg sang/ jeg gjorde indvendinger.*
denne Kram/ disse varer.
Lage/ agio, opgæld; her om smedens mellemhandleravance.
Avancen/ forskud; tilgodehavende.
39. *angribe sig/ ofre noget.*
41. *Mester-Manden/ se indledningen.*
hvit og sort/ alt muligt.
43. *såsom/ så at sige.*
fik hand ikke Pæren?/ jf. udtrykket »Fik du pæren, Zacharias?« om en, der bliver skuffet eller narret.
stræbe/ arbejde.
45. *haanlig/ foragtelig.*
46. *viit/ langt.*
varter ... op/ besøger.
Mens Smag er til/ så længe de kan smage.
47. *i største Agt/ med største respekt.*
49. *Gevalt/ magt.*
aag/ agede, kørte.
Feltskiær/ læge.
50. *Giir jeg ham at betenke/ bliver hans egen sag.*
Hestens Ister/ indvoldsfedt; til at smøre benet med.
dets u-agt/ desuagtet.
51. *Munstring/ mønstring; formentlig regimentets endelige afmønstring.*

Varianter i det håndskrevne eksemplar

(Kall 399a – 4°)

5. Hand kneyser ey som somme
6. Da er mit Vognskrin sielden tom
7. Naar ieg til Porten kommen er

...

Forhærdet Poese Kiger

...

Vil ieg af Porten komme ind

8. Per Omenis skal plage
11. Derpaa Bekiendskab gjører

...

Meer veed ieg endnu ikke

13. Naar der om jagten giøres Vink

...

Grøn Chaberaqv af Klæde

16. De agtet ey min Stemme
17. Gaae for ved Hæsten, de af mig
med Pisken bleve smurde
19. Saa øvede sin Snude
20. Dend var i fred for Hunden
24. Troe mig, ieg fik ham vækket op
25. Der stoed et digge som var kast
28. Kort sagt: Ieg dog foruden meen
Blev siddendes paa rumpen
29. Med hvad Humeur ieg sadlet af
30. Og viid da Nickel sadlen saae,
Vild mig af medynk møede

...

Hans Hierte maatte bløde

32. Til næste bye ieg vandret saae
 34. Viid, da ieg kom til Aarhus Poert
 35. Men kun ved denne saadan pragt
 ...
 Ieg hilser venlig hver en mand,
 Som intet var ieg lader
36. Escorten fuldte Jagten paa
 ...
 Før Smidden sad paa Paagens gat
40. Giv agt nu Smidden sender Bud
 43. Ieg veed hands tænder løb i vand
 ...
 Hand meente Hudden eyet hand,
 Men hand fik ikke pæren
44. Strax Rakkeren en Tage gav,
 saa Beenet fløy i stykker
45. (Efter linje 4 er indskudt:)
 Paa Gammel Estrup var hand fød,
 Sin Slægt bekiendt tør være,
 Og ieg kand sige paa hands Døed,
 Hand hafver tient med ære
46. (Linje 5–8 mangler)
 47. (Linje 1–4 mangler; linje 5–8 flyttet til efter 50)
 48. (Linje 1–4 flyttet til vers 45; linje 5 flg.:)
 Der fandtes ikke nogen mand,
 Som Rakkeren at drage
 Forhielpe vilde med en Haand,
 Langt mindre hannem age
49. Hand bragtes til sit eget Huus,
 Om ham en Feltskiær vilde
 Forbinde, Beenet var i Knuus,
 Hand vraalet og loed ilde

50. (Efter linje 8 er indskudt:)
Det Hestens lykke var hand slap,
Hand leved kun med møje,
Thi Havren blef ham maalet knap,
Det Høe og vejet nøje
51. Ved munstringen til foeds at gaae,
Der paa blev nok at sige.

Indhold

Indledning	5
Henvisninger	15
Aarhus-Tids-Fordriv	17
Kommentar	33
Varianter	37